

Jean Baudrillard

INTELEGENCIJA ZLA ILI
PAKT LUCIDNOSTI

Naklada Ljevak, Zagreb, 2006, str. 213

U svom posljednjem radu *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti* [2004], francuski teoretičar medija i društva, filozof Jean Baudrillard, nastavlja sa svojim posljednjim misaonim provokacijama, s jednom od ključnih preokupacija njegova rada – pobjedom objekta nad subjektom. Dok veliki dio povijesti suvremene filozofije (i društvene misli općenito) otpada na razmatranje problema statusa i položaja subjekta (u različitim oblicima, taj interes nalazimo od Descartes nadalje), autor odbija nastaviti u tom smjeru, makar i radikalnom kritikom. Nasuprot tomu, Baudrillard je odlučio preokrenuti glavne uloge u toj dugoj epistemološkoj i ontološkoj naraciji – uzeti u obzir mogućnost da prije svijet promatra nas nego mi njega, te na taj način, iz radikalno različitog kuta, promisliti aktualnost društvenog trenutka.

Pod jakim utjecajem strukturalizma zanimanje je za “poredak objekta” Baudrillard iskazivao već od 60-ih i svojih prvih radova, u produktivnoj mješavini semiotike, političke ekonomije i analize potrošačkog društva. Dok je njegova analiza u početku bila usmjerena na rastuću sferu roba i potrošačkih objekta kasnog kapitalizma, Baudrillard već krajem 70-ih prelazi na promišljanje temeljne inovacije koju u zapadni svijet uvode masovni mediji, zamjenjujući svoje prijašnje konceptualne aparate Marxa, Durkheima i Levi-Straussa, sa onim kanadskog teoretičara medija Marshalla McLuhana. U svojim najnovijim radovima on promišlja nepredvidive i nepovratne posljedice koje donosi centralna uloga medija i tehnologije u suvremenim društvima zapada. Baudrillard se suočava s nestankom naše strasti i volje za realnim, u samom ekscesu realnosti, u svijetu koji teži biti u potpunosti ostvaren i realiziran, onkraj svih svojih granica. Autor kao primjer uzima Canettijevu točku, točku čijim prolaskom čovječanstvo kolektivno napušta povijest, a s poviješću i stvarnost čije je načelo mrtvo. U samom načelu stvarnost treba traži-

ti korijen propasti, metastaze stvarnog preko svih granica i mjera. Zapadno društvo o kojem govori Baudrillard je ono *prekomjernosti (i) ekscesa*, beskrajnog samo-umnažanja, ostvarivanja i materijalizacije svih znakova, kodova i informacija. U situaciji kad ne postoji nikakav višak, nikakav otpadak ili nepotrebno (sve možemo i trebamo reciklirati), došli smo do kritične mase objekta koja zgušnjava naš prostor iskustva i reprezentacije do te mjere da objektivna stvarnost, ovisna i o smislu i reprezentaciji, “(...) ustupa mjesto ‘Integralnoj Stvarnosti’, stvarnosti bez granica u kojoj je sve ostvareno, tehnički materijalizirano, bez referencije na neko načelo ili bilo koju konačnu namjenu” (str. 10). Istodobno tako, kaže Baudrillard, mi živimo u “(...) teroru viška značenja i potpune beznačajnosti” (str. 126). Autor se ovdje ponovno bavi temom medijskog posredovanja, tvrdeći da u sredini naše nemoguće razmjene iskustva više nije svijet, nego metastazirani poredak slika (u koje se savršeno uklapaju naša ready-made umjetnost, post-politika, ili pak osobni look). Sa zamjenom naše prirodne okoline tehničkim univerzumom, posljednji grabežljivac stvarnosti tako postaje krajolik Virtualnog, u kojem je “(...) zamjena svijeta potpuna, to je njegovo identično dupliranje, savršena varka, a pitanjem upravlja jednostavno i čisto poništenje simboličke supstancije” (str. 20). Sama pojava tehnike i virtualnog mijenja naš društveni krajolik, ukidajući načelo stvarnosti; došli smo do opscenog ostvarivanja beskorisnog vidljivim, prisvajajući “tako rijedak i dragocjen prostor pojavnog (...) gdje stvarno gubi mjesto svojeg zbivanja jer se neposredno stvara kao Virtualna Stvarnost” (str. 86-7). S gubitkom prostorom gubimo i vrijeme pojavnog, u stvarnom (tzv. “realnom”) vremenu neposredne aktualnosti komunikacije, interakcije i informacije. Sam poredak Virtualnog posjeduje vlastitu logiku, različitu od one društvene (sa svojim problemima struktura, interakcija, klasa itd.). No, upravo zbog središnjeg mjesta koje u našem svakodnevnom iskustvu drži “Virtualna stvarnost” (cijeli niz tehnoloških “proteza”, mobitela, laptopa preko kojih komuniciramo, primamo informacije itd.) sam mu se poredak društva mora na određeni način “prilagoditi”. Baudrillardov interes je ovdje klasični filozofijski problem reprezentacije, odnos između slike i predme-

ta koji je danas potpuno posve narušen, čiji je prostor međusobne dijalektike ukinut. Metafora integralne stvarnosti je po Baudrillardu ekran – upravo zbog ukinuća treće dimenzije, dimenzije dubine koja po njemu simbolizira onu (seksualizirane, transcendentne, sublimirane, metaforičke) odluke, estetskog ili kritičkog odmaka s čijim se ukidanjem, utapanjem u imanentnu ravan ekrana, ukida mogućnost reprezentacije, a “(...) uspostavlja poredak dekodiranja i vizualne konzumacije” (str. 69). S ukidanjem mogućnosti reprezentacije ukida se i imaginarno, pogled, pozornica, te se približavamo jednom potpuno ostvarenom svijetu u kojem stvari postaju identične samima sebi. I cijeli se autorov pothvat u knjizi svodi na to da ne prihvati postavku o smrti reprezentacije i dolasku prezentacije hiperobjektivnosti, jednostavne, jednostrane datosti, znaka koji nema potrebu razmjene s drugima, realnog svijeta koji ne može bez vlastite simulacije, apsolutne istine kojoj se ništa više ne suprotstavlja. Čak i u sveopćoj ekstazi slika i komunikacije, u tom potpuno ostvarenom svijetu koji je prepušten sam sebi, Baudrillard vraća nadu u nadilaženje virtualnog: ono nije posljednja riječ povijesti, nego samo njezina iluzija. Iako, prema Baudrillardu, ne možemo računati više na dijalektiku (na igru teze i antiteze koja završava u sintezi) zbog toga što je sama društvena situacija ekscesna, zbog narasle moći krajnosti koje ne dijele nekakvo *zajedničko* simbolike na temelju kojega mogu međudjelovati, osim u međusobnom sukobu (za najočitije primjere Baudrillard uzima nesumjerljivost između globalnih sila i terorizma, između ekscesa globaliziranih ljudskih prava i sve većega broja “ljudi duhova”, između najvišega ostvarenog stupnja inteligencije, sreće i slobode te njihovih silovitih abreakcija u vidu različitih nesreća, fundamentalizama itd.), mogućnost za nepredvidivo možemo pronaći u činjenici da Virtualno nastaje u igri čijim pravilima ne vlada. To je pravilo simboličke igre ili ono što Baudrillard naziva *inteligencijom zla*. Inteligencija zla predstavlja formu “uzvratne vatre dualnosti”, jednu vrstu protu-dara ostvarenom svijetu, činjenicu da “Nikada nema stanja ravnoteže ili dovršenog stanja koje se iznenada ne bi destabiliziralo, po automatskom obratu” (str. 177). Sve ono što krši simboličko pravilo dualnosti, poput projekta

integralne stvarnosti s terorističkom idejom o izbacivanju zla, rezultira u njezinu nasilnom izbijanju (u obliku različitih rasizama, fundamentalizama, terorizama itd.), u kojem povratnost poprima oblik odmazde. Baudrillard se ovdje zasigurno (i možda ne tako iznenadno) približava određenoj filozofiji politike jednog Badioua ili Ranciera, onoj koja govori o “dogadaju” i “poretku policije”, o činjenici da je “današnja aktualnost sačinjena od uvijek žive neaktualnosti” (str. 195). U ovom trenutku, kad proziva projekt prema integralnom svjetskom poretku “nemoralnim” (str. 154), i kad otvara mogućnosti prema nekim novim, još neostvarenim, paralelnim svjetovima, njegovim se radom osjeća jaka prisutnost Nietzschea. S čvrstom voljom kojom je posljednji izvikivao smrt boga, Baudrillard izriče presudu stvarnosti, zahtijeva prihvaćanje činjenice da smo izgubili strast za Realnim, u samoj svojevrsnoj inflaciji stvarnoga.

S uspostavom inteligencije zla, koja se sastoji od “odvraćanja stvari od njihove ‘objektivne’ opstojnosti” (str. 151), Baudrillardu društvenom teoretičaru se pridružuje i Baudrillard *moraliste*, koji na tragu svog prethodnika progovara o posljednjem čovjeku i njegovim najlakšim rješenjima koja neizbježno “vode u katastrofu” (str. 41). Nasuprot apsolutnoj realizaciji svijeta, autor podsjeća na određeni povratak u Nietzscheovu smislu (o “povratnom obliku nastajanja”), na određeno pokretanje slučajnosti koja će stvoriti mogućnosti za ostvarenje novih, potisnutih mogućnosti. Kao isprika za određena prijašnja stajališta možemo ustvrditi da je u svojem posljednjem radu, razradivši pritom svoje već klasične ideje, sam autor otvorio mogućnost za čitanje jednoga novog, bolje rečeno “paralelnog” Baudrillarda onomu već poznatom.

Gordan Maslov